

BERTHA BULCSU:

Írók, színészek, börtönök

EÖRSI ISTVÁN (ítélet: 8 év)

Írók, színészek. A szellem emberei. Letartóztatják és börtönbe vetik őket, akár a közönséges bűnözőket.

Az elmúlt évtizedekben nem ment ritkaságszámba az ilyesmi Magyarországon sem.

Bertha Bulcsu jeles író tizenkét kiemelkedő börtönviselt értelmiségit szóltat meg abban az interjúkötetben, amely az Új Idő kiadásában jelent meg. Ebből a kötetből közlünk részleteket.

(19)

— Mikor szabadultál, milyen körülmények között? Voltak előzményei, vagy váratlanul ért?

Eörsi: — Voltak előjelek, amikor 1960. április 4-én kijött a kis amnesztia. Ebben főleg öt év alattiakat engedtek ki, pár embert, a Déryt, Donáthot, ilyen kiemeltebbeket. Benne voltam a Politikai Bizottság által jóváhagyott listában, és a feleségem ezt a március 31-i beszélőn megmondta. Biztos voltam a szabadulásomban. A többiek kimentek, én meg nem. Úgy hallottam, hogy Hollós Ervin, aki akkor a Belügyminisztérium személyzeti osztályának a vezetője volt, megfúrta a szabadulásomat. Ekkor jött börtön-életem legrosszabb korszaka, azt hittem, hogy leültetik velem a nyolc évet. Ezt az érzést nagyon nehéz volt kibírni. Augusztus 20-án aztán hívtak, hogy kiszabadulok. Senki nem tudta előre, még a bátyám sem, bár lehet, hogy lépett az ügyemben. A Gyűjtőtől szabadultam. Délelőtt szóltak, hogy az összes cuccal jelentkezzek. De nem mondták, hogy szabadulok, úgy csipálták, mintha csak másik zúrkába vinnének. Aztán hozták a civil ruhákat. Én közben leültem ott egy Fessler József nevezetű elzárószobában sakkozni. „Hát maguk?” — kérdezték az őrök. — „Nem akarnak szabadulni?” — „Előbb befejezzük a sakkpar-

tit” — mondtuk. Azt hittem, hogy szétrobbannak a méregtől. Persze elnéztem egy huszárt, és elvesztettem a partit. Fessler Jósának jobb idegei voltak.

— Nyár volt, sütött a nap?

Eörsi: — Esett az eső. Augusztus volt. A ruhám, amit beszórtak valamilyen fertőtlenítő porral és négy évig volt a raktárban, szaglani kezdett. Ezt éreztem a szabadság bűzének. Ott álltam a gyűjtő küszöbén és olyan rosszkedvű voltam, mint egy fejbe vert barom. Arra gondoltam, hogy itt halt meg Angyal Pista, itt haltak meg a barátaim. És mennyien ülnek még, ki tudja meddig. Nagyon rehadt érzés volt. Haza akartam telefonálni. Egy követ fiatalember előreengedett. Közben éreztem, hogy nem is tudom, hogyan kell telefonálni, mit kell beledobni, s nem tudtam, hogy mit mondjak a feleségemnek. Úgy csináltam, mintha tárcsáznék, de nem tárcsáztam... Elmentem a villamos-végyállomásra, fölszálltam a villamosra. Mentem néhány megállót, aztán türelmetlen lettem, leugrottam és beszálltam egy taxiiba. Ottban a feleségem éppen írta nekem a levelet.

— Mit csináltál az első napokban? Ettől, ittál vagy gondolkodtál?

Eörsi: — A lényeg, amire emlékszem, éjszakákon át nyitott szemmel feküdtem a feleségem mellett. Heteken át nem bírtam aludni. Pedig nagyon

jó alvó vagyok, de magasfeszültségbe kerültem.

Eörsi idegesen felállt, oldalt lép tett, és látom a fején, hogy hirtelen feltöltődik egy másfajta energiával, családi élőlényé változik. A gyermekeihez készül, Érthető. December 24-e van, a konyhából behallatszanak az ünnepi előkészületek neszei. Kint a Duna-parton a várost elborító bágyadt ájtatosságban már csak ritkán, alkalmoszerűen járnak a villamosok. Romániában közben forradalom van.

1989. december

Göncz Árpád (ítélet: életfogytiglan)

Göncz Árpád író, a Bibó István-per másodrendű vádlottja 1958 őszén hat napon és öt éjszakán át reménykedve, de a legrosszabbra is elkészülve, az utolsó hajnali kiáltás szavait formálgatva várta, hogy halálra vagy életfogytiglani fegyházra ítélik. Most itt ül velem szemben a tágas Bécsi úti lakásban és az elmúlt évtizedek eseményeiről beszélgetünk. Ablakából tágas térre látni, a téren túl a katonai amfiteátrumra, melynek kövei között a római időkben gladiátorok harcoltak egymással, s az oroszlánok rabszolgákat téptek szét. Íróasztala fölött színes nemesi családfa-rajzolat, odább kének, fametszetek, egy König Róbert-alkotás, a polcokon körben könyvek, a szabad felületeken korondi köcsögök, különös szobrok, egy vasfa, egy tanzániai állatember, zsiráf, de arra van, saharai vizesedények. A parketton kézi szövésű perzsa, mi egy kis üvegasztal mellett ülünk, Göncz mögött egy másik szék, az alacsony polc előtt szürke bőrönd.

Göncz 1922-ben született Budapesten középosztálybeli polgári családban, a Pázmány Péter Tudományegyetemen jogi doktorátust szerzett, de hosszú ideig agronómusként, majd hegesztőmunkásként kereste a kenyerét. Szívneműsége, elbeszélései, szindarabjai drámái életanyaggal telítettek, de műfordítóként mégis ismertebb, mint íróként. Éppen a napokban jelent meg az új Updike-fordítása, az Így látja Roger, mely a szakma sze-

rint is bravúros vállalkozás. 1976-ban József Attila-díjjal, 1989-ben pedig a Wheatland interkulturális díjjal tüntették ki. A magyar PEN Klub és a Történelmi Igazságtétel Bizottság elnöke, két hete pedig a Magyar Írók Szövetsége elnöke. Történelmi évben és percekben ülünk le beszélgetni, Kelet-Európán forradalmi változások söpörnek végig. Néhány napja Romániában is kitört a forradalom. A lámbunknál, a szőnyegen táskarádió áll. Göncz Árpád időnként lehajol és bekapcsolja a készüléket. Fél óra sem beszélgetünk, amikor izgatott hírolvasó közli, hogy elfogták a menekülő Ceausescut.

Mindez, beleértve a lakás táji környezetét is, a hajdani véres fővenyű arénával, látszólag nem illik Göncz Árpád mosolygósan szelíd személyiségéhez. Lénye szinte ellenpontozása a történelmi viharoknak, drámáknak, emberirtásoknak. De Göncz Árpád furcsa módon mindig ott járt, ahol elbizonytalankodott és leértékelődött az élet. Így aztán megsebesült, fogságba került, megszökött, bujdosott, szenvedkedett, börtönbe zárták, kiszabadult, és... Azt hiszem a jövő bizonytalan. (Az interjú 1989 decemberében készült. Azóta, mint tudjuk, Göncz Árpád köztársasági elnök lett. — Szerk. megjegyzése.)

— Családilag a vidéki Magyarországhoz is van köződ vagy tősgyökeres budapesti vagy?

Göncz: — Bulcsu, én azt hiszem, jellegzetes K. und K. familia a miénk. Magyarország elszakított részeinek három szegletéből jött a családom, édesapám csáktornyai, ott is éltek a Zrínyi várban, édesanyám dél-erdélyi, a feleségem családja felvidéki és kassai, így mibennünk a történelmi Magyarország egyesült. Mikor az én egyetemista koromban antropológiai méréseket végeztek, a professzor feltette rám a mércét és azt mondta, hogy itt kiskun, feltette keresztbe, és azt mondta, hogy bácskai. Nem tudta kideríteni, hogy én tulajdonképpen honnan is jöttem és honnan nem.

(Folytatjuk)